MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

TÖRÖK, László
Kákosy László **(**1932–2003**)**

***Eredeti közlés /Original publication*:**
Antik Tanulmányok, 2003, 47. évf., 333–337. old.
Elektronikus újraközlés/Electronic republication:
AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁSTÁR – 000.002.354
Dátum/Date: 2017. július / July 12.
filename: toroklaszlo_2003_KakosyNekr
Az elektronikus újraközlést előkészítette
/The electronic republication prepared by:
B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd
Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document
TÖRÖK, László: Kákosy László **(**1932–2003**)**, *AHU MATT*, 2017, **pp. 1–10. old.**, No. 000.002.354, http://afrikatudastar.hu
Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:
Az interneten / At the internet
Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, a 2003-ban elhunyt világhírű magyar egyiptológus, Kákosy László professzor szakmai életrajzának ismertetése, páratlanul sokrétű, igen sok témakörre kiterjedő munkásságának méltatása
African studies in Hungary, a description of the world famous Hungarian Egyptologist died in 2003, professor László Kákosy's professional biography, and an appreciation of his unique and multi-faceted lifework on many subjects

---

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK-, DOKUMENTUM- ÉS ADAT-TÁR / THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL

PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* Magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára / Writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages
* Az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött. / The materials in the database are free but access or downloading are subject to registration.
* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig. / The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

KÁKOSY LÁSZLÓ
(1932–2003**)**

TÖRÖK, László

Antik Tanulmányok, 2003, 47. évf., 333–337. old.

Életének 71. évében, 2003. január 29-en elhunyt Kákosy László, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Egyiptológiai Tanszékének nyugalmazott tanszékvezető egyetemi tanára, a huszadik századi magyar egyiptológia meghatározó alakja. Az 1960-as évektől fogva szinte kivétel nélkül minden magyar szakember, aki az ókori Nílus-völgy történetével és régészetével foglalkozik, Kákosy László tanítványa. Markáns kutatói profilja és tanári ethosza egyaránt iskolateremtői szerepre predesztinálták: a „budapesti iskola" létét nem annyira a mintegy negyven egyiptológusi diploma igazolja, amelyet professzorsága évtizedei idején tanítványai szereztek, mint inkább a pályán megmaradó magyar egyiptológusok aranyos filológiai es történeti–régészeti felkészültsége és az Egyiptomhoz – az ókorihoz ugyanúgy, mint a maihoz –, mint hivatásuk gyakorlóterepéhez való sajátosan személyes, bensőséges kapcsolata. Ókori keleti történeti előadásaival és szemináriumaival Kákosy László mély szakmai hatást gyakorolt azonban a magyarországi történet es régészet művelőinek nemzedékeire is; s hogy a művelt magyar nagyközönség feltűnő vonzódást mutat az ókori egyiptomi kultúrához, az szintén elsősorban Kákosy László érdeme, aki a tudományos ismeretterjesztést missziónak tekintette, és négy és fél évtizedes pályafutása során mindvégig odaadó figyelemmel művelte.

1951 es 1956 között a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen Dobrovits Aladár, Wessetzky Vilmos (egyiptológia) és Oroszlán Zoltán (klasszika-archeológia) tanítványa volt. A következő éveket aspiránsként a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményében (1956–1957) és Egyiptomi Gyűjteményében (1957–1959) töltötte. 1960-ban tanársegédi kinevezést nyert az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Ókori Keleti Történeti Tanszékére.

Míg Kákosy Wessetzkytől alapos filológiai képzést kapott, melyet egy életen keresztül nagy tehetséggel mélyített és tágított, Dobrovits a kultúra különböző területeinek történeti szemléletű kutatása felé irányította és bátorította az egyiptomi vallás elhanyagolt kérdései iránti érdeklődését. Kákosy történeti–vallástörténeti orientációja annál is kézenfekvőbb volt, hogy az ötvenes évek nyomasztó zártságában még csak álmodozni sem lehetett egyiptomi terepmunkáról, a világ nagy egyiptológiai gyűjteményeinek helyszíni tanulmányozásáról, vagy akar a nemzetközi egyiptológia szellemi mozgásainak gyors és közvetlen megismeréséről.

A fiatal Kákosy a korlátokat mintegy észre sem véve, magától értetődő, elemi érdeklődéssel fordult az egyiptomi vallás történetének szöveges és ikonográfiai forrásai felé, s azon belül, merészen úttörő módon, a Ptolemaios- és a római kor kutatása irányába. Az egyiptológusok által akkoriban még kevésre becsült és általában félreértett görög-római emlékek iránti érdeklődését különösen szerencsésen igazoltak és támasztottak alá néhány évvel idősebb kollégájának, az ugyancsak Oroszlán- és Dobrovits-tanítvány Castiglione Lászlónak akkoriban már kibontakozóban lévő ikonográfiai kutatásai: Kákosy eszmecseréi a másik budapesti kutatóval, aki az elkövetkezendő évtizedekben döntő mértékben és maradandóan fog majd hozzájárulni a görög-római kori Egyiptom megismeréséhez, mindkettejük számára iránymutatónak bizonyultak.

1957-es, első ***Antik Tanulmányok***-beli közleményében („Egy kopt varázsszöveg magyarázatához") először közelíti meg a mágia kérdéskört, mely élete végéig foglalkoztatni fogja. Újabb életprogram jelzésként 1958-ban, ugyancsak az ***Antik Tanulmányok***ban, elindítja a Ptolemaios-kor történeti forrásainak kritikai elemzését; 1961-ben pedig közli első tanulmányát egy római kori egyiptomi kultusz kérdéseiről („A császárkori Thoth-kultusz problémájához", ***Archaeologiai Értesítő***). Míg 1957-ben közölt Ipuwer-fordításának kommentárjában („Ipu, a Főrangú intelmei", ***Antik Tanulmányok***), mely egy fiatal egyiptológus nem különösebben egyéni kötelező ujjgyakorlata, még alkalmazkodik a kor romantikusan egyoldalú felfogásához az ó-birodalmi uralkodó „zsarnokságát" illetően, egy 1961-es tanulmányában („Az egyiptomi történetszemlélet hatása az aranykor-mítoszokra", ***Antik Tanulmányok***) már állást foglal (szemben W. Helckkel és E. Ottoval) az egyiptomi királyi dokumentumok és a „nem-hivatalos" irodalom emlékeinek történeti forráskent való, elfogulatlan kritikai

elemzése mellett. Ugyanerre a témára 1967-ben aztán szélesebb forrásbázis alapján és az aranykor-mítoszok morfológiai elemzésével kiegészítve fog visszatérni („Az egyiptomi aranykor-mítoszok történeti fejlődése és társadalmi vonatkozásai", ***Antik Tanulmányok***).

Az egyiptomi történeti emlékezet jellegének és változásainak 1961-es, vázlatos vizsgálata olyan kérdéseket érint, amelyek részletes kifejtésének szükségessége hamarosan más kutatók előtt is nyilvánvalóvá lesz (Id. D. Wildung: ***Die Rolle agyptischer Konige im Bewusstsein ihrer Nachwelt*** I. Berlin 1969). A fiatal kutató érzékeny figyelme az újragondolásra megérett nagy egyiptológiai témakörök iránt másutt is szinkronban van azoknak a jelentős kortársaknak az érdeklődésével, akikhez majd a későbbi évtizedekben kölcsönös nagyrabecsülés fogja fűzni. Így a hatvanas évek végétől foglalkozni kezd az egyiptomi időfogalommal („Az Idő az állatszimbolikában", ***Művészet*** 1968; „Az egyiptomi öröklét-fogalom", ***Antik Tanulmányok*** 1972; „Az egyiptomi időfogalom", ***Idő és történelem,*** Budapest 1974 = „Einige Probleme des ägyptischen Zeitbegriffes", ***Oikumene*** 1978), egy olyan témaval tehát, mely az övéivel sokban rokon eredményekkel foglalkoztatta Eberhard Ottot és Erik Homungot, s amelynek legnagyobb hatású vizsgálatát Jan Assmann fogja majd nyújtani 1975-ben (***Zeit und Ewigkeit im alten Agypten.*** Heidelberg). Az időfogalom vallástörténeti feltárásából ágaznak ki azután az 1970-es évek végén az alexandriai időistenre (***Világosság*** 1978), a csillagok keletkezéséről szóló egyiptomi mítoszokra (***Opuscula classica Mediaevalique in Honorem J. Horvath***, 1978) vonatkozó kutatásai és második jelentős monográfiája, az ***Egyiptomi es antik csillaghit*** (Budapest, 1978).

Az első monográfia még 1969-ben jelent meg ***Varázslás az ókori Egyiptomban*** címmel, megkoronázva egy széles alapokat lerakó, termékeny évtized munkáit, amelynek folyamán Kákosy önálló képet rajzolt magának az egyiptomi mágia kérdéseiről ugyanúgy, mint az egyiptomi történelem egyes kitüntetett korszakairól. A kutató legszemélyesebb, saját álláspontja kialakításának célkitűzése mellett a feldolgozott témák széles köre a tanár igényességére is utal, aki nem éri be kézikönyvismeretek ismétlésével, és növendékeit az eredeti források tanulmányozására készteti (ld. fordításait a Harmatta János által kiadott ***Ókori Keleti Történeti Chrestomatia-***ban, Budapest 1965) és aki érzékenyen regisztrálja a fehér foltokat: kivált a görög–római kort illetően.

Ebben az évtizedben válik nemzetközileg ismertté olyan, máig sokat idézett cikkeivel, mint a „Problems of the Thoth Cult in Roman Egypt" (***Acta Arch. Hung.*** 1963), „Schopfung und Weltuntergang in der agyptischen Religion" (***Acta Ant. Hung.*** 1963), „Ideas about the Fallen State of the World in Egyptian Religion" (***Acta Orientalia Hung.*** 1964), „Urzeitmythen und Historiographie im Alten Ägypten" (***Neue Beitrage zur Geschichte der Alten Welt,*** Berlin 1964), „Nubien als mythisches Land im Altertum" (***Ann. Univ. Scient. Budapestinensis Sectio Historica*** 1966), „Prophecies of Ram Gods" (***Acta Orientalia Hung.*** 1966), „Probleme der agyptischen Jenseitsvorstellungen in der Ptolemaer- und Kaiserzeit" (***Religions en Egypte hellenistique et rômaine***, Paris 1969) es „Beitrage zum Totenkult der heiligen Tiere" ***(ZAS*** 1970).

Az 1960-as és 1970-es évek idegen nyelvű cikkeivel megszerzi azt az általános elismeréssel övezett, egyedülálló pozíciót a nemzetközi egyiptológiában, amelyet mint az egyiptomi, különösen görög–római kori, vallás és a római kori egyiptomi történet szakértője csak tovább szilárdít elkövetkező munkásságával. Növekvő számú – s a szakma vezető nemzetközi folyóiratai által szívesen közölt – idegen nyelvű s magyar közleményei már kivétel nélkül felmutatják azokat a vonásokat, melyek mindvégig alapvetően fontos tényezői Kákosy szakmai sikerének: a kérdésfelvetés egyértelmű határozottságát, a kifejtés logikus menetét, kiegyensúlyozottságát és világos megfogalmazását, a konklúziók történeti kontextusba való illesztését, a témához való koncentrált ragaszkodást, klasszikus rövidséget, élvezetes, mintegy szépirodalmian kiművelt stílust. De ezek az erények jelen vannak a szélesebb közönségnek szóló munkákban is, így a Varga Edithtel közösen publikált ***Egy évezred a Nílus völgyében*** című könyvben (Budapest 1970), mely máig ható érvénnyel formálta a hazai Egyiptom-recepciót.

A hetvenes évek munkai elsősorban a görög–római kor kultuszainak és teológiai gondolkodásának feltárására irányulnak. Most is felvet azonban az egyiptológia más területeiről olyan kérdéseket, melyeknek időszerűségét, paradigmatikus mivoltát akkor mások alig vagy egyáltalában nem érzik meg: ilyen munkája például a „Die weltanschauliche Krise des Neuen Reiches" (***ZAS*** 1973). Az évtized második felétől kezdve jelennek meg szócikkei a modern egyiptológia legnagyobb szabású és legsikeresebb nemzetközi vállalkozásában, a ***Lexikon der Agyptologie***-ban (szerk. W. Helck és W. Westendorf,

Wiesbaden 1972–1991). Kákosy szócikkeinek zöme vallástörténeti témák új eredményeket hozó, önálló feldolgozása, közöttük olyan remekművekkel mint a „Gotter, Tier-" (***LA*** II, 1977), „Horusstele" (III, 1980) „Orakel" (IV, 1982) címszavak.

Az 1976-ban az ELTE Ókori Keleti Történeti Tanszékén egyetemi tanárrá kinevezett Kákosy egyszersmind gondos és lelkiismeretes oktató, aki a mostoha könyvtári viszonyokat azzal is megkísérli kiegyensúlyozni, hogy hallgatói számára kézikönyvet ír. Az 1979-ben megjelent ***Re fiai*** és 1993-as bővített, majd 1998-as bővített és átdolgozott kiadása (***Az ókori Egyiptom története és kultúrája***) nemzedékek tankönyve lesz, de sikere óriási az érdeklődő nagyközönség körében is. A kézikönyvírás része egyúttal Kákosy aszketikus elszántsággal követett célkitűzésének is, mely a hazai egyiptológusképzés és a nemzetközi kutatás részét képező egyiptológiai kutatás feltételeinek megteremtésére irányul. Ez a célkitűzés vezeti már akkor is, amikor 1974-ben létrehozza az idegen nyelvű ***Studia Aegyptiaca*** sorozatot (2002-ig 17 kötete jelenik meg), mely hamarosan nemzetközileg becsült orgánummá válik. Bár ebben a küzdelemben nem volt egyedül, sikerében talán egyedül ő hitt teljes megingathatatlansággal. Méltatlan kudarcok sora után, 1982-ben végre megalakult az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Egyiptológiai Tanszéke, melynek első tanszékvezető professzora Kákosy; és az újonnan létrehozott tanszék már 1983-ban megindíthatja, Kákosy vezetése alatt, egyiptomi terepmunkáját Thebában a TT 32 sz. sír (Dzsehutimesz) feltárásával (Kákosy részvétele 1964-ben a Magyar Tudományos Akadémia núbiai expedíciójában az egyiptológus számára mélyebb szakmai következmény nélkül maradt). Kákosy szándékának megfelelően az általános szakmai érdeklődést keltő, különös típusú, monumentális 18. dinasztia korabeli sírban folyó munka a következő években az egyiptológiai képzés fontos elemévé válik, tovább közelítve a hazai oktatás szellemét és körülményeit a nemzetközi egyiptológusképzéshez.

Az idők folyamán azután Kákosy tanítványai és munkatársai önálló sírfeltárásokba kezdenek majd Thebában. Mára Kákosy tanítványainak három egymást követő nemzedékéből dolgoznak a thebai nyugati parton olyan egyiptológusok, akiket a nemzetközi szakma a thebai nekropolisz újbirodalmi nemesi sírjainak specialistaiként tart számon.

A nyolcvanas évek közleményei a mágiakutatás újabb, szintézis felé mutató eredményeiről számolnak be („Magische Stelen", ***IA*** III, 1980; „Egyptian Magic in the Legend of Pythagoras", ***Oikumene***

1983; „La magia nell'antico Egitto", ***La magia in Egitto ai tempi dei faraoni***, Modena 1985; „New Studies in Magical Healing Statues", ***Ann. Univ. Scient. Budapestinensis Sectio Historica*** 1985; „A Syncretistic Amulet in Budapest", ***Bull. Soc. d'Egyptologie Geneve*** 1985; „Magical Bricks from TT 32", ***Funerary Symbols and Religion, Festschrift Iteerma van Voss.*** Kampen 1988); e téren összegzésre is sor kerül ***Zauberei im alten Ägypten*** című könyvében (Budapest 1989).

További területek birtokbavétele is megtörténik: az egyiptomi időfogalmat vizsgáló résztanulmányok után megírja ***Egyiptomi és antik csillaghit*** (Budapest 1978) című monográfiáját, mely fontos állomásnak bizonyult az ókori egyiptomi gondolkodás korabeli egyetemes kontextusának megértésében. Áttekinti az egyiptomi szerzetesség történetet (in: Johannes Cassianus, ***De institutis coenobiorum.*** Budapest 1980). Megkezdi monumentális forrásgyűjtését és elemzését az egyiptomi pogányság végének és a kereszténység korai korszakának feltárásához: ez ismét olyan munka, amellyel a kutatás lassan változó probléma-észlelése és paradigmaváltásai előtt jár („Nile, Euthenia and the Nymphs", ***Journal of Egyptian Archaeology*** 1982; „Die Kronen im spatägyptischen Totenglauben im romisch–byzantinischen Ägypten", ***Aegyptiaca Treveriensia*** 1983; „Die ägyptische Religion unter Constantinus und seinen Nachfolgern", ***Acta Class. Debrecen*** 1983; „Das Ende des Heidentums in Ägypten", ***Graeco–Coptica.*** Halle 1984). E munka végeredménye majd egy impozáns monografikus cikk lesz az ***Aufstieg und Niedergang der Romischen Welt*** II. 18. 5. kötetében („Probleme der Religion im romerzeitlichen Ägypten", Berlin–New York 1995). Egyelőre azonban, későkori vallástörténeti kutatásait kiegészíti a gnoszticizmus emlékeinek vizsgálataival, s megajándékozza a magyar kutatást és közönséget ***Fény és káosz. A kopt gnosztikus kódexek*** (Budapest 1984) című könyvével. Talán a nagyközönség felé fordulás közvetlen gesztusa teszi, hogy a könyv zárómondatain Kákosy engedi átsugárzani a mélyen személyes viszonyt, amely a régi Egyiptomhoz fűzi:

„A gnoszticizmus nem része, nem fejlődési foka az egyiptomi vallásnak, keletkezési helye is Egyiptomon kívül keresendő. A görög filozófia, az iráni vallás és a szinkretizmus határozta meg arculatát, de egyiptomi elemek is színeztek a tarka képet. Az egyiptomi vallás a mindenség középpontjába állította az embert, és abban, hogy a dualis-

ta gnosztikus szemlélet pesszimizmusában is megőrződött az ember méltósága, része volt a derűs, humánus egyiptomi világnézetnek is."

Nyugodt, kiegyensúlyozott, mindenek fölött konszenzust kereső mentalitása tette lehetővé, hogy megfelelhessen az évről évre növekvő intenzitású hármas elvárásnak, amelyet az egyetemi oktatás és tanszékének irányítása az annyi szirt és zátony között navigáló egyetemen, az évenkénti thebai terepmunka s az egyre táguló horizontú kutatómunka támasztott vele szemben. A háromszoros elfoglaltsághoz a kilencvenes években nagyszabású múzeumi tanulmányok járultak, amelyeknek eredménye három olaszországi múzeum varázsszobrainak nagy elemző katalógusa lesz (***Egyptian Healing Statues in Three Museums in Italy [Turin, Florence, Naples], Catalogo del Museo Egizio di Torino Serie Prima – Monumenti e Testi*** IX. Torino 1999). 1989-ben megjelenik az 1983 óta a thebai TT 32 sz. sírban folyó ásatások első, a nagyközönség számára is hozzáférhető feldolgozása (***Dzsehutimesz sifa Thebaban.*** Budapest). A sír környezetében folytatódó ásatások során Ptolemaios- és római kori temetkezések sokasága kerül elő, Kákosy figyelmét Theba késői korszakaira irányítva („The Soter Tomb in Thebes", ***Hundred Gated Thebes.*** Leiden–New York–Köln 1995). A későkori Theba lesz akadémiai székfoglalójának is témája („Theba a Ptolemaiosz- és római korban", ***Magyar Tudományos Akadémia Székfoglalók 1995–1998***, Budapest 1999) – mert a kilencvenes évek meghozzák, a nemzetközi szakma egyre növekvő tisztelete mellett, melyet a hatvanadik születésnapjára megjelentetett ünnepi kiadvány szerzőinek fényes névsora is érzékeltet ***(The Intellectual Heritage of Egypt, Studia Aegyptiaca*** XIV., Budapest, 1992), majd a Heidelberger Akademie der Wissenschaften levelező tagsága példáz – a hazai hivatalos elismerést is. 1998-ban a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé választja, amit Kákosy elsősorban az egyiptológia elismeréseként fogad örömmel – hasonlóan a Széchenyi-díjhoz és az Akadémiai Díjhoz vagy a Kuzsinszky- és az Ábel Jenő emlékérmekhez. Ugyanígy szakmája reprezentációja és előbbre vitele érdekli mint az MTA Ókortörténeti Bizottságának elnökét, az MTA Orientalisztikai Bizottsága tagját, az International Association of Egyptologists tanácsának tagját és magyar nemzeti bizottságának elnökét, s az Ókortudományi Társaság elnökét.

Vallástörténeti tanulmányok impozáns sora – közülük számos még sajtó alatt – keletkezik a kilencvenes évek végén és az új évezred első

két évében. A kutatás és az egyiptomi terepmunka iránti változatlan belső elkötelezettség megkönnyíti, hogy négy évtized után, lassan elszakadjon a tanítástól, és erőt ad Kákosynak akkor is, amikor az iskolájából kikerült egyiptológusok közösségét átmenetileg, de annál elfogadhatatlanabb, mert nem szakmai megfontolásokból következő, módon megosztja egy eltávolodott tanítvány. A tudós és a tanár belső egyensúlyát még helyreállítja a folyamatos munka, a visszatekintő egyenlegkészítés (***Az alexandriai időisten. Válogatott tanulmányok 1957–1998.*** Budapest 2001), és a közös egyiptomi terepmunka egykori tanítványaival.

Felesége, Grigassy Éva műfordító 2002 novemberében bekövetkezett halála után azonban már nincsen ereje, hogy leküzdje testi-lelki kimerültségét, s visszatérjen ahhoz a munkához, amellyel még annyit tudott volna adni az ókortudománynak. Írásai azonban, bennük egy páratlan tudásanyag felmérhetetlen bőségével, velünk maradnak– s műveit azért is újra fogjuk olvasni, hogy most már a lezártság és véglegesség perspektívájából is felmérjük a Breasted-i egyiptológiai Nagy Tradíció huszadik századi betetőződő s egyszersmind végső korszakának ma már utánozhatatlanul széles látókörű eredményeit.